

folklor/edebiyat

halkbilim • iletişim • antropoloji • arkeoloji • sosyoloji • müzikoloji • tarih • edebiyat

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

ISSN 1300-7491 CİLT: 12 SAYI: 46 2006/2

Sahibi: UEM (ULUSLARARASI Eğitim-Öğretim, Basın-Yayın Ltd. Şti.) adına Serhat K. Turan

Genel Yayın Yönetmeni : Metin Turan

• metin_turan2001@yahoo.com

Sorumlu Yazışları Müdürü : Dr. Faruk Güçlü Düzelti: Kafiye Yınanç

Kapak Fotoğrafı: Ara Güler

Akademik Danışma ve Hakem Kurulu

- Prof. Dr. Ahmet Gökbel (Cumhuriyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Osman Öztürk (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Asker Kartarı (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ata Atun (Yakın Doğu Üniversitesi)
Prof. Dr. Celil Garıbgülu Nagiyev (Bakü Asya Üniversitesi)
Prof. Dr. Edip Günay (İstanbul Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Erman Artun (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Esmâ Şimşek (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Fuat Bozkurt (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Gülsün Parlar (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan Özdemir (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Haşım Karpuz (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan Başgöz (100. Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan Tomanbay (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail Öztürk (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Bekir Onur (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Ölmez (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhan Bali (Kültür Üniversitesi)
Prof. Dr. Musa Yaşar Sağlam (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Namık Açıkgöz (Muğla Üniversitesi)
Prof. Dr. Nuran Elmacı (Dicle Üniversitesi)
Prof. Dr. Oktay Belli (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Taner Timur (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Tuna Ertem (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Tülay Uğuzman Er (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Zafer Onler (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Doç. Dr. Birsen Karaca (Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. F. Belkıs Kümbetoğlu (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Hande Birkalan (Yeditepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Muhtar Kutlu (Ankara Üniversitesi)

Temsilcilikler: Antalya: Ali Aksüt, İstanbul: Vural Yıldırım - Ayhan Aydın, Kars: Sait Küçük,
Kayseri: Bayram Durbilmez

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi

Hatay Sokak 9/19, 06410 Kızılay-Ankara Tel: (312) 425 39 20 Belgeç : (312) 417 57 23

www.folkloredebiyat.org E-posta: folkloredebiyat@superonline.com

Abone Koşulları

Türkiye İçin Sayısı: 15 YTL • Yurtiçi Yıllık (Postalama ücreti dahil): 80 YTL
Eski Aboneler ve Öğrencilere Sayısı: 10 YTL • Yıllık (Postalama ücreti dahil): 40 YTL
Avrupa İçin Sayısı: 15 EURO • Yıllık Abone Bedeli (Postalama ücreti dahil): 60 EURO
Amerika İçin Sayısı: 15 \$ • Yıllık Abone Bedeli (Postalama ücreti dahil): 80 \$

Abone bedelinin Metin Turan adına 104233 numaralı posta çeki hesabına ya da Yapı Kredi Bankası Meşrutiyet Şubesi'ndeki Uluslararası Eğitim-Öğretim Ltd. Şti'nin 1023733-9 numaralı hesaba yatırılarak, dekontun adresimize gönderilmesi gereklidir. (Abonelerimiz yıl içindeki fiyat artışlarından etkilenmezler.)

folklor/edebiyat'ta yayımlanan yazılar
MLA Folklore Bibliography içinde kaydedilmektedir.

Teknik Hazırlık ve Baskı: Uluslararası Eğitim Öğretim Ltd Şti., Başkent Klife & Matbaacılık, Ankara
yerel süreli yayın

MEDENİYETLER ÇATIŞMASI MI SINIF ÇATIŞMASI MI? YA DA IBN HALDUN VERSUS HUNTINGTON

Atilla Güney*

Birkaç yıl önce, öğretim üyesi olarak çalıştığım kurumun yönetici kademelerinden, Stratejik Araştırma Merkezi kurmakla görevlendirildim. Gelen yazımın ekinde merkezin yönergesinde uymam gereken kurallar ile inceleme konularının belirtildiği bir şablon vardı. Bu metinde batı olarak tanımladığımız coğrafya – Avrupa ve Amerika – dünyanın hemen hemen tamamı üzerine ve tabii Türkiye ile de ilişkilendirerek analizler yapabilecek birimlerin kurulması ve bu birimlere incelenen konulara göre gerekirse, maden mühendisi, argeolog, antropolog, tarihçi, ziraat mühendisi dahil edilmesi “öneriliyordu”. Kısa bir araştırmadan sonra Türkiye’deki birçok üniversitede yukarıdan gelen talimatla aynı adı taşıyan, Ortadoğu-Balkanlar ve Avrasya üzerine araştırmalar yapmayı asli vazife edinmiş merkezlerin kurulduğunu gördüm.

Çok değil bir yıl önce Amerika Birleşik Devletlerinin Askeri merkezine ve ticari kalbine yapılan uçaklı intihar saldırılarında yüzlerce kişi hayatını yitirmişti. Dünyaca ünlü CNN televizyonu, dehşet görüntülerini yayınlarken alt karede saldırılara sevinen Filistinlilerin görüntüleri tün dünyaya izlettiriliyordu. Çok geçmeden bu görüntülerin birkaç yıl önceki Irak’ın Küveyt işgali sırasında çekildiği anlaşılrsa da görüntüler ulaşması gereken yerlere ulaşmıştı.

Üniversitemin bana verdiği görevi tamamlamaya çalışırken yine televizyonda ticaret merkezi ve pentagon saldırılarının birinci yılında Amerikalı çocuklar, ellerinde mumlar etten duvar örmüşler ilahi söylüyorlardı. Dünyanın başka bir yerinde Filistinli çocuklar ellerinde sapanlar, İsrail tankları nezaretinde örülen utanç duvarına karşı

* Yrd.Doç.Dr. Mersin Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü.

mücadele ediyorlardı. Yine aynı tarihlerde, Amerikalı jeopolitik uzmanı S.P. Huntington adlı dahinin 1993 yılında yazmış olduğu ‘Medeniyetler Çatışması’ adlı makalesi ile olacakları önceden gördüğü görsel ve yazılı basında yankılanıyordu.

Üzerine çokça yazılıp çizilen makalesinde Huntington, günümüzde ve gelecek birkaç onyılıda yeryüzünde temel çatışmanın devletler ve ideolojiler arasında değil, uygarlıklar arasında olacağını, çatışacak iki temel uygarlığında Batı – Hıristiyan – ve İslam uygarlığı olacağını ileri sürüyor¹. A. C. Nestor’un deyimiyle, Yeni Dünya Düzeninin üç atlısından biri olan Huntington², modern jeopolitik anlaşmazlıkların son bulmasının yeni çağın karakteristik özelliği olduğunu vurgular. Komünizm tehlikesi de kalmadığına göre, liberalizmin zaferiyle tarihin sonu da ilan edildiğine göre, yerkürede hala kan gövdeyi götürüyorsa bunun bir sebebi olmalı ve anlaşılmalı ki bu sebebi bize jeopolitik ve strateji dahimiz Huntington verecektir. Yoksa bizler de bu zatın tezlerinin ispatı ve hatta ispatlayamıyorsak dahi doğrulanması için gerekli koşulların nasıl yaratılacağına dair bilgi toplamakla mı mükellef kılınıyoruz³

Akademik bilgi üretim biçimleri ile iktidar kurumları arasındaki ilişki, içinde bulunduğumuz koşullarda ilginç bir inceleme konusu olmakla birlikte, bu çalışmada, daha çok Huntington’un tezinin orijinalliği ve içinde bulunduğumuz tarihsel koşullardaki önemi üzerinde durulacaktır.

Yedi yüzyıl öncesinden hala dipdiri duran İbn Haldun’un tarih ve uygarlık anlayışının insancılığı ve maddeciliği karşısında, Huntington’un devlet ve ulusal düzeydeki siyasal ve toplumsal ilişkileri yok sayan, soyut uygarlık tanımlamasına dayalı analizlerine, ve batı uygarlığının biricikliğinden dem vuran ırkçı-köktenciliğine ve savaş çığırkanlığına dikkati çekilecek.

Ibn Haldun’da Tarih ve Uygarlık

“ .. tutarlı bir bakıştır tarih. Bir incelemedir. Olup bitenlerin nedenlerini, nasıl başlayıp nasıl geliştiğini inceliğiyle ortaya koymaktır. Olayların nasıllarını niçinlerini derinlemesine bilmektir. Ne var ki asalak ve sorumsuzlar karıştırdılar o haberleri. Yanlışın aldaticılarına kattılar. Bu alanda kimi zaman kuruntulara, sanılara kapıldılar, kimi zaman da bilerek haber uydurdular. Abartılmış söylentilerden yıldızlıları aldılar, ötekilerle karıştırıp sürdürdüler piyasaya. Ve uydurdukları uydurdular, Daha sonra gelenlerin çokları da bunlara uydular haber toplamada⁴.

¹ Samuel Huntington (1997) Medeniyetler Çatışması mı?, içinde M. Yılmaz (der.) Medeniyetler Çatışması, Vadi yayınları, İstanbul

² Üçü de göçmen olan ve ilginç bir biçimde Huntingtoncu uygarlık tanımını bir an için kabul ederse üçü de farklı uygarlıklardan gelen Brzinsky, Fukuyama ve Huntington – Fukuyama Japon asıllı, Brzinsky Polonya asıllı ve Huntington Hint asıllı bir Amerikalı – soğuk savaş sonrası dönemde galiplerin ideolojisini yerleştirdiler. Bkz: Nestor, A.C. (2002) Entelektüel Terörün Estetiği, *Sanat ve Hayat*, sayı. 1. S. 89.

³ İnternet üzerinden hizmet veren ve dünyada sosyal bilimler alanında düzenlenen ve düzenlenecek olan kongre, seminer gibi bilimsel toplantılara ilişkin bilgi veren Conference Alert Monthly sitesi gözden geçirildiğinde son birkaç yıl içerisinde düzenlenen ve bundan sonraki yıllar için planlanan bilimsel etkinliklerin büyük bir çoğunluğunun Avrasya ve Ortadoğu üzerine olduğu görülecektir. Türkiye’nin önde gelen özel üniversitelerinden Sabancı Üniversitesinin Amerikan kökenli bir özel düşünce kuruluşuyla ortaklaşa düzenlediği yarışmanın konusu Türkiye’nin Jeopolitik Konumu ve Geleceğe Dair Politika Önerileri. Yarışmanın konusu kadar ilk üçe giren adaylara toplam 35.000 ABD doları ödenmesi de oldukça ilgi çekici.

⁴ İbn Haldun (1977) *Mukaddime*, (çev. Turan Dursun), Ankara: Onur Yayınları. s. 65

Tarih bilimine az çok aşına olanlar kolaylıkla Huntington'un en önemli kuramsal referansının Toynbee'nin "meydan okuma ve karşı koyma" argümanı olduğunu hatırlayacaklardır. Bir adım daha ileri gidersek, Toynbee'nin medeniyetler arası meydan okuma ve karşı koyma tezi Ibn Haldun'un yerleşik topluluklar (hazara) ile göçebe-barbar topluluklar arası etkileşim modelinin kabalaştırılıp gizemleştirilmiş biçiminde öteye gitmez.

Mukaddimenin yazarı hakkında belki de ilk söylenmesi gereken şey, XIV. Yüzyılda, bireylerin inançlarıyla değil, insanların topluluk olarak iktidara dayalı siyasal kurumlar (devlet) olanağını yaratan kültür ve uygarlık ortamını konu alan bir bilim kurmuş olmasıdır. Ibn Haldun, Hobsbawm'ın deyişiyle şimdiye kadar yapılmış en önemli materyalist tarih anlayışını bizlere sunar : ... insan toplumunun veya dünya uygarlığının; .. o toplumun doğasında gerçekleşen değişikliklerin; bir grup insanın diğer insanlara karşı gerçekleştirdikleri ve çeşitli büyüklükteki krallıklar ve devletlerin kurulmasıyla sonuçlanan devrimlerle ayaklanmaların; ister geçimlerini sağlamayı, isterse çeşitli bilim ve zanaat alanlarında ilerlemeyi düşünsün, insanların yürüttükleri çeşitli ilerle uğraşların; ve genelde toplumun kendi doğası gereği uğradığı tüm köklü dönüşümlerin yazılı kaydı"⁵.

Ibn Haldun'un tarihsel inceleme nesnesini tanımlayan en temel kavram "umran" dır. Bu kavramın iki temel çevirisi ile karşılaşmaktayız. Birincisi uygarlık diğeri ise kültür anlamında kullanılan çevirilerdir. Lacoste umran kavramını ekonomik toplumsal ve kültürel faaliyetlerin toplamı olarak tanımlamaktadır⁶. Ibn Haldun, "umran" sözcüğünü, Mukaddimenin kimi yerlerinde bayındırlık anlamında kullanmasına rağmen, çoğunlukla toplumsal yaşam, ve uygarlığı da içine alacak biçimde kullanıyor⁷.

"Bilesin ki, tarih, gerçekte dünyanın "umran"ı ve "umran"ın doğal yapısında belirmiş durumlar demek olan insanların "toplumsal yaşamları" konusunda bilgi vermektir. Umran'ın yapısında, ilkelik, uygarlık, soya ve çeşitli nedenlere bağlı topluluklar, insanların birbirleri üzerindeki çeşitli baskıları, yengiler ve yenilgiler ve bunlardan doğan mülk, devlet, egemenlik, egemenlik basamakları, memurlukları, insanların çalışma uğraşlarında yöneldikleri kazanç, geçim, bilimler, sanatlar-zanaatlar durumlar ve yine "umran"ın yapısında beliren daha başka durumlar var"⁸.

Daha ileride göreceğimiz gibi, Ibn Haldun'un medeniyet kavramlaştırması Toynbee ve Huntington'un soyut medeniyet tanımının aksine somuttur. Ibn Haldun'un gerek tarih, gerekse uygarlık tanımında iki kavram merkezi öneme sahiptir. Doğa, toplumsal emek ve toplumsal örgütlenme arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin iç içe

⁵ Charles Issawi, (1950) An Arap Philosophy of History: Selections from the Prolegomena of Ibn Khaldun of Tunis (ed), London: (aktaran, Eric. Hobsbawm, (2001) Tarih Üzerine, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, s. xi.).

⁶ Lacoste, Y. (1984) Ibn Khaldun. The Birth of History and the Past of Third World. London: Verso.

⁷ Umran, amere sözcüğünün masterlarından. Bu sözcüğün masterları arasında amare ve imare masterları da vardır. Amare çokluk, büyük topluluk, kabile, "bir yeri bayındırlaştırma karşılığında alınan ücret anlamına gelir. "İmare" ise "bir yerin bayındırlaştırılmasına yarayan her şeydir. Çünkü, bir yerin bayındırlaştırılmasına yarayan sadece topluluk değildir. Bayındırlaştırmak için yalnızca topluluğun bulunması yetmez. İş, çaba, emek, ücret, araç-gereç, üretim, kentleşme, toplumsal ilişkiler, toplumsal gelişmeler, yönetim, yönetim biçimi, bilim, teknik, uygarlık, yasa, hukuk" ve benzeri şeyler de gereklidir. Umran kavramının İbn Haldun'daki kullanımına ilişkin açıklama için T. Dursun'un Mukaddime çevirisinin sonundaki açıklayıcı dipnotlara bakılabilir.

⁸ İbn Haldun (1977) Mukaddime, (Çev. Turan Dursun), Ankara: Onur Yayınları.

geçmiş bütünü olarak üretim ile, doğayı insanın kullanımına açık hale getirmeyi amaçlayan bir üretim tarzı içinde ortaya çıktığı görülen kültür ya da fikir sistemleri. Dolayısıyla Onun "İlm ül-Ümran" tanımlamasında ümran (uygarlık) hem bir olguyu hem de o olgunun meydana getirdiği alanı inceleyen bilimi karşılamaktadır⁹.

O, bu bilimi uygularken kullandığı metot spekülatif değil ampiriktir. Zira, yaşadığı dönem ve coğrafya ona bu türden malzemeyi fazlasıyla sağlayacak niteliktedir¹⁰. Eserinin birinci cildinin büyük bölümünü, Akdeniz havzası etrafında kümelenmiş olan uygarlıkların coğrafi tasnifinin oluşturması dikkat çekicidir. Yine Huntington'un medeniyetleri ayırma çalışması ile karşılaştırırsak, İbn Haldun'da, maddi uygarlıkların dünya üzerindeki dağılımını temel ölçüt alan beşeri coğrafya kavramı ile karşılaşırız. Huntington'un kadim uygarlıklardan bu yana değişmeyen fay hatları üzerinde karşı karşıya gelen tektonik uygarlıklar tanımının aksine, İbn Haldun, beşeri coğrafya üzerinde üretim yapılan coğrafya olduğundan, kaygan, tarihsel, bir başka deyişle değişkendir.

Huntington da diğerlerinden ayrıksı (ve üstün duran) bir uygarlık (Hıristiyan-batı) diğerlerinin (islamın) tehdidi altındadır. Bu yüzden evvel emirde Slav ve Latin uygarlıklarının bu tehlikeye karşı birleşmesi gerekmektedir. İbn Haldun hiçbir topluluğun kendileri dışındaki dünyadan ayrıksı bir biçimde yaşamadığını, tersinden söylesek, dünyanın hiçbir zaman kendine yeterli insan grupları ve kültürlerinin bir toplamı olmadığını ileri sürer¹¹. Onun uygarlık biliminde önemli olan nokta, tarihin belli bir yapısı olan ve coğrafi temelde dağılmış bulunan, dolayısıyla birbirlerini şekillendiren çeşitli varlıkların karşılıklı ilişkilerinden meydana gelmiş olduğudur. Bugüne uyarlayıp söyleyecek olursak Batı ile Batı-dışı, İbn Haldun'un bedevileri ile yerleşik topluluklarından daha fazla ayrılmaz: Birisi, ötekinin tarihidir. Geçen bin yılın ikinci yarısındaki hiçbir halkın tarihini, her biri diğeriyle etkileşimi sonunda değişikliğe uğrayan farklı tipteki toplumsal örgütlenmelerin kesişme noktaları dışında anlamak mümkün değildir. Bir başka deyişle, Huntington'un rasyonel-metafizik uygarlık kurgusunun tersine, İbn Haldun'da yöntem olarak rasyonel-gerçekçi ve ampirik verilerle desteklenmiş uygarlık kavramlaştırması görürüz.

"Kespsiz Ta o kadar cehl olamaz,
cehlin ol mertebesi sehl olamaz"¹²

Benim faraziyem şudur ki diyor, Huntington: "bu yeni dünyada mücadelenin esas kaynağı öncelikle ideolojik ve ekonomik olmayacak. Beşeriyet arasındaki büyük bölünmeler ve hakim mücadele kaynağı kültürel olacak. Milli devletler dünyadaki hadiselerin yine en güçlü aktörleri olacak fakat global politikanın asıl mücadeleleri farklı medeniyetlere mensup grup ve milletler arasında meydana gelecek. Medeniyetlerin çatış-

⁹ Ümit Hassan (1977) İbn Haldun'un Metodu ve Siyaset Teorisi, Ankara : Sevinç Matbaası. s. 31.

¹⁰ İbn Haldun (1332-1406) XIV. Yüzyılda, İber yarımadasından Suriye'ye uzanan coğrafyada, İslam imparatorluğunun yayılmasının gerilemeye başladığı, anılan topraklarda irili ufaklı ve sürekli birbiriyle çarpışan, kuzeydoğudan gelen göçebe kabilelerin istilasına uğrayan devletçiklerin olduğu bir coğrafyada yöneticilik ve bilim adamlığı yapmıştır. Henüz büyük keşiflerin başlamadığı bir çağda ticaret yollarının merkezi ve uygarlıkların beşiği olan Akdeniz havzası, spekülasyona gerek bırakmayacak düzeyde ampirik veri sağlar ona.

¹¹ Ümit Hassan, İbn Haldun'un global insan toplumu (el-müçtemia el-insani) kavramı ve insan topluluğu (el-içtima) kavramlarını karşılıklı yardımlaşma ve işbirliği anlamlarını içerecek biçimde kullandığını belirtir. Hassan, Ü. a.g.e., s.42ç

¹² "Akılsız insan bu kadar cahil olamaz, cehaletin bu derecesi, şüphesiz masum değildir",

ması global politikaya hakim olacak. Medeniyetler arasındaki fay hatları geleceğin muhabere hatlarını teşkil edecek¹³.

Makalenin hemen başında böylesine iddialı bir giriş, bir tezden çok bir temenni izlenimi uyandırıyor. Ve bizleri bu temennisinin gerçek olduğuna inandırmaya çalışıyor. Uygarlıkları ve kimlikleri olmadıkları şekle sokmaya çalışan biri olarak, İbn Haldun'un deyimiyle bilimden çok "hatabet" yapıyor Huntington: "...el hatabenin konusu, inandırıcı, bir kitleye bir görüşü benimsetmeye ya da benimsetmemeye yarayan sözlerden oluşur"¹⁴.

Kültür ve uygarlık kavramlarının anlaşılmasız bir soyutlukta sık sık birbirinin yerine kullanıldığı bu ünlü makalesinde, medeniyetler arasındaki fay kırıklarının soğuk savaşın kriz ve kan dökme için flaş noktası olarak benimsediği siyasi ve ideolojik sınırlarla yer değiştirdiğini, soğuk savaşın sona ermesiyle bu ideolojik bölünme ortadan kalktığından Batı Hıristiyanlığı ile İslam arasındaki kültürel bölünmenin *yeniden* ortaya çıktığını belirtir¹⁵. Çok değil bir sayfa sonra soğuk savaşın aslında kazai bir durum olduğunu, "Batı ve İslam medeniyetleri arasındaki fay kırıkları boyunca cereyan eden mücadelenin 1300 senedir devam ede geldiğini" ve bundan sonra da daha kanlı bir biçimde devam edeceğini öğreniyoruz¹⁶.

Huntington bu kehanetini soğuk savaşın bitiminin ilan edildiği dönemde dillendirmektedir. Bir başka ünlü tarihçi Toynbee, soğuk savaşın henüz başlangıç yıllarında benzeri kehanette bulunmaktadır: "Komünizmin ortaya çıkışından yüzyıllar önce atalarımız aynı umacıyı İslam'da bulmuşlar. Günümüzde komünizmin yaptığını aynı nedenlerle, On altıncı yüzyılda İslam, Batılı kalplere bir isteri ilham ederek yapmaktaydı. İslam da komünizm gibi, batılı inanışın belli bir doktrine dayanmayan uyarlaması olan anti-batıcı bir hareketti. Ve komünizm gibi o da ruhun kılıcını, maddi donatımdan yoksun olarak kullanmaktaydı.... Bununla birlikte komünizm, ne kapitalist, ne Rus, ne de Batılı olmayan ve bu iki ideolojinin arasında kimseye ait olmayan topraklarda birlik içinde yaşayan insanlara da düşman. Bu 'bloksuzlar ile batılılar, dört yüz yıl önce Türk olmak tehlikesinde kaldıkları gibi, bu gün de komünist olmak tehlikesi ile karşı karşıyalar..."¹⁷. Toynbee bu satırları 1947 yılında yazıyor ve devam ediyor;

"Bu yüzden İslam bir kez daha Batıyla karşılaşılıyor. Ne var ki bu kez kozlar, Haçlı seferlerinin en kritik dönemlerindeki kadar değil, çünkü çağdaş Batı, ona yalnızca silah yönünden değil aynı zamanda silah sanayinin son derece bağlı olduğu ekonomik hayat tarzı konusunda da ve hepsinin üstünde ruhsal kültürde -medeniyet denilen ve kendi kendine dışa dönük ürünleri yaratan ve besleyen o deruni güçte - de üstün"¹⁸.

Büyük oranda İbn Haldun'dan etkilendiği bilinen Toynbee'nin uygarlık kavramını çarpıtıp, kavramlar arası ilişkiyi gizeme uğratmaktadır. Mukaddime'nin hedefi, "top-

¹³ Samuel Huntington (1997) "Medeniyetler Çatışması mı?", içinde, M. Yılmaz, Medeniyetler Çatışması, (der), İstanbul, Vadi yayınları, çev. Mustafa Çalık, s. 15-16.

¹⁴ İbn Haldun (1977) Mukaddime, (Çev. Turan Dursun), Ankara: Onur Yayınları, s. 129.

¹⁵ Huntington, a.g.e. s. 23

¹⁶ Huntington, a.g.e. s. 24

¹⁷ Arnold Toynbee (1991), Medeniyet Yargılanıyor, çev. Ufuk Uyarı, İstanbul : Ağaç Yayınları.

¹⁸ Toynbee, a.g.e., s. 168

lum ve devletlerin kökenleriyle, aynı çağda yaşamış eski toplumların durumlarını, ... yönetime ait değişikliklerin nedenlerini, ... yeryüzünü bayındır kılan devlet, millet, kent ve göçebe yaşamı, yükseliş-alçalış, çokluk-azlık, bilim, sanat, kar-zarar uygarlıklardaki dalgalanmalar.... " ile ilgili bilgi vermektir¹⁹. Böylelikle, uygarlık ve toplumsal ilerleme-değişiminin incelenmesine ilişkin olan İlm ül-Umran'ın siyasal gelişmelerle ilişkisini Ibn Haldun daha eserinin başında belirtmektedir.

Toynbee'de tarihsel gelişme medeniyetler arası meydan okuma ve tepki ile açıklanırken²⁰, Huntington çatışma kavramını kullanmayı tercih eder. Her ikisinde de ortak olan, savlarının hiçbir gerçekliğe ve ampirik veriye dayanmayan zihinsel bir kurgu üzerine oturtuluyor olmasıdır. Bir başka deyişle, platonik anlamda kendi kendine yeten bir akılcılık hakimdir her ikisinde de. Öte yandan, Ibn Haldun tarih yöntemini, spekülatif kargaşadan kurtararak, gerçekçi bir temele oturtmuştur. Onun için, henüz XIV. yüzyılda tarihsel süreklilik ve değişimi kavramaya ve kavratmaya çalışan, insanlar için, insanlar tarafından yaratılan siyasal kurumları incelemeye hedeflemiş bir tarihçi ve siyaset felsefecisi diyebiliriz.

Gerçekten de, Mukaddiminin bütününe bakıldığında, ütopyacılığa ve romantizme düşmeden tarihsel-toplumsal gerçekliği ele almaya çalışan bir yöntemle karşılaşırız. Ibn Haldun'u bu gün bile ilginç ve incelenmeye değer kılan sadece yönteminin akılcılığı ve gerçekçiliğinden kaynaklanmaz. Ibn Haldun, İslam geleneği içinde yetişmiş olmasına rağmen, yaşadığı döneme kıyasla din işlerini olabildiğince incelemelerinin dışında tutmakla kalmamış, incelediği farklı toplumlar karşısında nesnellliğini korumuş, gerek islamın içindeki mezhepler karşısında gerekse diğer dinler söz konusu olduğunda, değer yargılarından bağımsız, ve yansız değerlendirmeler yapabilmıştır. O, Toynbee ve Huntington gibi "bizim uygarlığımız" tamlamasını asla kullanmaz. Bütün uygarlıklar ve bütün kavimler karşısında eşit mesafededir. Çünkü o, savaşların, devletler arası mücadelelerin, basitçe liderler arası mücadeleye, dinler arası çekişmeye indirgenemeyeceğini, siyasal iktidar mücadelelerinin arkasında yatan gerçek nedeninin ancak toplumların geçim (üretim) yollarının incelenmesi sonucu ortaya çıkarılabileceğini vurgular. Bu nedenle, Mukaddime'de 'çeşitli toplumların durumlarını örten perdeyi', kaldırdığını, bir başka deyişle olguların arkasındaki gerçekliği gözler önüne serdiğini söyler²¹.

Daha da ilginç olanı, Ibn Haldun, çeşitli toplumların durumlarını örten perdeyi kaldıramayan, kaldırmak istemeyen yazarların - uydu yazar -, tarihsel süreklilik içerisinde toplulukların durumlarında da değişimler olacağını hatırlamak istemeyeceğini, geçmiş siyasal yapılarla ve bugünkü siyasal mücadelelerle ilgili değerlendirmelerini, 'maddelerinden soyutlanmış birer biçim, kınlarından sıyrılmış birer kılıçmış gibi aktararak, yenisi ve eskisi bilinmeyen karmaşık bilgiler biçiminde'²² yaptıklarını vurgular. Uydu yazarlar - ideologlar- "devletlerin birbirlerinin üstüne çullanmalarının, aykırı-

¹⁹ Ibn Haldun, a.g.e.; s. 71.

²⁰ Toynbee (1978) Tarih Bilinci, İstanbul: Bateş yayınları, s. 104

²¹ Ibn Haldun, a.g.e., s. 68. Ibn Haldun Mukaddime'nin giriş sayfalarında, tarih bilimi ve tarihsel yöntem üzerine düşüncelerini dile getirirken, kendisindeki önceki tarihçileri oldukça sert bir üslupla eleştirir. Buradaki eleştirilerin, iki noktada yoğunlaştığı görülür: Birincisi, uydu tarihçiler olarak tanımladığı, siyasal iktidarın meşruiyeti için çabalayan ideologlara yönelttiği eleştiridir. İkinci olarak, Ibn Haldun, salt rasyonalizm yoluyla toplumsal tarihsel olayların altında yatan nedenleri (illet) anlayamayacağımızı, gerçekçilik ve olgusal verilerle desteklenmemiş bir akılcılığın, spekülatif olmaktan kurtulamayacağını vurgular.

²² Ibn Haldun, a.g.e., s 67.

lıklarının ve benzerliklerinin neden ileri geldiğini araştırma ve inandırıcı açıklama bulma gereksinimi” duymazlar²³.

Ibn Haldun bununla da yetinmez, uydu yazarların neden bu yola eğilimli olduklarını da sorgular. Ibn Haldun’un bu bağlamda sorguladığı, araştırma süreçlerinin ve bulgularının nesnel politik ya da ideolojik boyutunun çeşitli nüanslarından çok, toplumbilimsel araştırmalardan çıkarılan sonuçlar üzerinde araştırmacının öznel davranışlarının etkisidir. Bir başka deyişle bilimi bir kurumun ya da otoritenin gereklerine tabi kılmaya istekli olmak ve bilimin bu bağımlılığını aktif biçimde savunma anlamında partizanlık sorunu üzerinde durur.

“Bir zamanlar cennetin gerçekten cennet olabilmesi için yeryüzünde bir cennetin olmaması gerektiğini söylemişsiniz”.

“Evet, ... yeryüzünde öyle bir cehennem inşa edelim ki, hayatlarımızın dehşetine denk gelecek bir cennete mutlaka ihtiyaç olsun. Önce yeryüzünde cehennemi hak edelim”.

“ O zaman cehenneminizi yeni dünyada kurun, Senor; mezarlığınızı putperestlerin tapınakları üzerinde yükseltin”.

“... yeni dünyanın tiranlığı fethedildiği zaman eski dünyanın tiranlığının kuvvetleneceğinden ve genişleyeceğinden, hırs ve mezalimle destekleneceğinden ve tüm bunların kutsal imanımız adına yapılacağından korkuyorum...”

“Mesih’in yüzüyle maskeliyorlar kendilerini ; savaş, altın, misyonerlik...”²⁴.

Jameson’un deyimiyle emperyalizm kapitalizmin emperyalist dinamiği anlamına gelmekte iken, bu gün fazlasıyla gizemleştirilerek ve biraz da Hollywood vari estetiğe edilerek antik imparatorluklar arası fetih savaşları anlamında kullanılmaktadır²⁵. Medeniyetler çatışması tezi altında birleşen bu yeni-oryantalist bakış, bu yeni jeopolitik bilinç, estetik, akademik, iktisadi, sosyolojik ve tarihsel çalışmalar içinde dağılmıştır. I. ve II. Dünya Savaşı döneminin geleneksel oryantalisti de, Henry Kissinger ve Huntington kuşağının yeni-oryantalistleri de kültürler arasındaki farklılığın, ilk planda onları ayıran bir savaş alanı oluşturduğunu, ikinci olarak da, üstün bilgi ve hazır gücü ve demokrasisi ile Batıyı ötekini denetlemeye, içine almaya, yönetmeye çağırıldığını keşfetmişlerdir.

II. Dünya savaşı sonrası sosyal bilimlerde hakim paradigma haline gelen modernleşme kuramı, bugün medeniyetler çatışması paradigması²⁶ gibi dönemin egemen paradigmasıdır. Tek tek ulus devlet düzeyinde, geleneksel toplumsal ve siyasal yapılan-

²³ Ibn Haldun, a.g.e., s. 68. Ibn Haldun’un bu yargısını desteklercesine, Toynbee, Tarih bilinci adlı çalışmasının daha başlarında yöntemini şöyle tanımlamaktadır ; “... tarihi ulusal devlet çerçevesinde içinde inceleme geneğine uymuyorum. Bunlar bence daha büyük bir şeyin bir uygarlığın parçasıdır. bu büyük çaplı birim, bana küçük çaplı birimlerden daha çarpıcı görünüyor” Toynbee, A (1978) Tarih Bilinci, İstanbul: Bateş Yayınları, s. 15.

²⁴ Carlos .Fuentes, Terra Nostra: Bizim Toprak, Cilt II, çev.Bülent, O. Doğan, İstanbul: İş Bankası Yayınları, s. 28-29

²⁵ Frederic Jameson (1993) Modernizm ve Emperyalizm, içinde Milliyetçilik Sömürgecilik ve Yazın, T. Eagleton, F. Jameson, E. Said, İstanbul: Kabalcı Yayınevi s. 46.

²⁶ Huntington’un kendisi isim babası olduğu medeniyetler çatışmasının bir paradigma olduğunu belirtir. Samuel Huntington (1997) Medeniyetler Çatışması Değil de Nedir ? Soğuk Savaş Sonrası Dünyanın Paradigmaları, içinde M. Yılmaz (der.) Medeniyetler Çatışması, Ankara: Vadi yayınları, s. 69-81

malardan batılı anlamda modern siyasi ve ekonomik geçişleri hedefleyen bu yaklaşım uluslar arası düzeyde de dünya siyasetinin yeniden düzenlenişine ilişkin evrensel bir stratejiyi barındırıyordu. Savaş sonrası kurulan ve ekonomik anlamda gide-rek hatırı sayılı bir mesafe kaydeden sosyalist blok karşısında, ekonomik olarak kal-kınmış, siyasal olarak demokratikleşmiş bir sosyalist blok dışı dünya öngörüyorlar-dı. Burada temel hedef, geleneksel toplumlar olarak tanımlanan batı dışı toplumlar-dı.

Bilindiği gibi bu stratejinin gerçekleşebilmesi için devlet destekli refah politikaları, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Avrupalı devletlerin mali ve teknik des-teğiyle teşvik edilmiştir. Modernleşme paradigması da tıpkı medeniyetler çatışması gi-bi, kültürel ölçütlere göre belirlenmiş iki kutuplu bir dünya öngörüyordu. Geleneksel toplumların modernleşmesi (batılılaşması) kaçınılmaz evrensel bir süreçtir ve bu geli-şimin önünde durmak ona karşı direnmek boşunadır. Ancak 1960'larda üçüncü dünya olarak tanımlanan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik anlamda bir me-safe alınmamasının yanı sıra demokrasi anlamında da hayal kırıklığı yaşanmıştır. Başta Latin Amerika olmak üzere, Asya ve Güney Avrupa'daki ülkelerde kurulan ve süreklilik gösteren askeri diktatörlükler modernleşme kuramcılarının bütün öngörüle-rini boşa çıkarmıştır²⁷.

Ancak 1960'ların sonlarında modernleşme kuramcılarının yaşadığı hayal kırıklığı-na son derece sert bir yanıt geldi. Yanıt 1967 'den sonra Amerika Birleşik Devletleri Vi-etnam Araştırmaları Enstitüsü başkanlığı yapan S. Huntington'dan gelir. Huntington, 1968'de yazdığı, 'Political Order in a Changing Societies' adlı kitabıyla modernleşmeciler-in kaybettikleri itibarı yeniden kazanmaları için çabalar²⁸. Ancak arada ciddi bir farklılık vardır. Huntington, tıpkı kendisinden öncekiler bütün toplumların eninde so-nunda batılılaşacağını, bu gidişat karşısında direnmenin nafile olduğu konusunda se-lefleriyle aynı fikirdedir. Ancak demokrasi, onun gündeminde dahi yoktur: Siyasal otoritenin üstünlüğü, halkın gözünde meşruiyet kaygısı taşımaksızın korunmalıdır. Siya-sal istikrar uğrunda verilecek her türlü bedele değer²⁹.

Çok değil, meşhur medeniyetler çalışması adlı makalesini yayınlamadan iki yıl ön-ce yazdığı kitabında³⁰, hala ı geleneksel ve modernlik ölçütlerinin başat tema olduğu ve dünyanın iki kutupluluk esasına göre biçimlendirildiği anlayış hakimdir. Öyle ki bu eserinde Huntington kültürel farklılıklardan söz edenlere ateş püskürmektedir. An-cak, 1993'de yazdığı makale ile bu kitabının zıddı bir düşünsel mecrada seyir almaya başladığı görülür.

Huntington'un medeniyet ve kültür tanımlamalarının ve dünya düzenini bu ölçüt-lere göre açıklama düşüncesinin yeni olmadığını kendisinden önceki bir çok oryantalist de olduğunu belirtmiştik. Öte yandan Yirmi birinci yüzyıla girerken dünya siyasetini

²⁷ S. Eisenstadt (1964) Breakdown of Modernization, Economic Development and Cultural Change, No: 12, p. 345-367.

²⁸ Samuel. Huntington (1968) Political Order in a Changing Societies, New Haven: Yale University Press

²⁹ ³⁰ S. Huntington, a.g.e., s 292-304. Nitekim bu kitabın yazılışından çok değil birkaç yıl sonra Latin Ameri-ka da baş gösteren askeri diktatörlükler, A.B.D. ve birçok batılı ülke tarafından desteklenmiştir. Daha da il-ginç olanı, o günün modernleşme kuramcısı, bu günün medeniyetler çatışması paradigmasının mucidi Hun-tington ile yeni-emperyalizmin iktisadi kolunun kurucu babalarından olan, F. Hayek, Şili'de seçimle iktidara gelen Allende'nin askeri darbeye iktidardan indirilişini sevinçle alkışlamışlardır. Bir siyasal istikrar adına, diğeri piyasa adına.

bu ölçütlerden hareketle açıklama konusunda da yalnız olmadığı gibi orijinal düşünce de ona ait değildir. Medeniyetler çatışması kavramlaştırmasını, Huntington'dan önce 1992 yılında J. Galtung kullanır³¹. Hem Galtung hem de Huntington'a göre kültürel coğrafyalara göre düzenlenip bölümlenmiş bir dünya anılan bölgelerdeki çatışmalar, oralarda ortaya çıkan devrimlerin ve benzeri toplumsal siyasal gelişmelerin yıkıcı etkisinin giderilmesiyle çözümlenebilir. Daha açığı, bu bölgelerin batılı anlamda modernizasyonu ile.

Uygarlık tanımlamasına ve devamında gelen çözümlenmeye bakıldığında, Huntington'un, Ibn Haldun'un tanımladığı anlamda kendisi belli bir iktidar ve kuruma adanmış partizan bir ideolog olduğu anlaşılabilir. Uygarlık, Huntington'da insan türünün sürekliliği içerisinde değişime uğrayan tarihsel bir süreç olarak tanımlanmak yerine, katılmış, başlangıcından beri değişmemiş olan bir olgu biçiminde görünür. İleri sürdüğü uygarlıklar arası çelişkiler eski görüşlerinde bir sapma, bir değişiklik biçiminde yorumlanmamalıdır. Huntington'un iddia ettiği gibi paradigmatik bir değişiklik söz konusu değildir. Huntington'un 1968 ve 1993 yıllarındaki çalışmalarında ortak olan nokta "batı uygarlığının" kurtuluşu veya onun işgal veya tecritten korunmasıdır: "Batı için artık uygarlıklar dünyasında, evrensellik illüzyonunu terk etmenin, kendi uygarlığının canlılığını, birliğini, gücünü artırmanın zamanı gelmiştir"³².

Bunun niçin gerekli olduğu sorusunun altının doldurulması için bir karabasan yaratılmalıdır. Bu karabasani makalesinin gördüğü ilgi üzerine yazdığı *Uygarlıklar Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Oluşturulması* adlı kitabında etraflıca ve istatistiksel verilerle tanımlar³³. Yarattığı iki büyük kabusla, dindaşlarını uyarmaktadır: Batı uygarlığının yerküre üzerinde varolduğu karaların giderek küçülmesi ve rakip (düşman) uygarlıklar tarafından tecrit edilmesi. İkincisi, batı uygarlığının siyasal egemenliği altındaki nüfusun giderek azalması. 1920'li yıllarda batı uygarlığının egemen olduğu kara parçaları yerkürenin % 48.5'ini oluştururken 1993 yılında bu oran % 24.2'ye düşmüştür. Burada Huntington'un 1900'lerin başındaki sömürgeci yayılmaya duyduğu özlemi tartışma dışı bırakıp devam edecek olursak, Batı uygarlığının hakimiyeti altındaki topraklardaki bu "dramatik" düşüşe rağmen, İslam uygarlığının hüküm sürdüğü topraklar aynı dönem içerisinde % 3.5'de % 21.1' çıkmıştır³⁴.

Aşağıda, Huntington'dan alınan tabloda yüzyılın başından bu yana batı uygarlığı siyasal egemenliği altındaki nüfusu sürekli, kaybederken, batıya karşı düşman uygarlıklar sıralamasında ön sırada yer alan, İslam, Çin ve Hindu uygarlıklarının nüfuz alanlarını geliştirdikleri görülmektedir. Fakat bu tabloyu bütünsel olarak bu çalışmada yer almasının, Huntington'un yarattığı karabasani göstermenin dışında, Huntington'un yeni-oryantalist, eski sömürgeci zihniyetini göstermek gibi bir amacı da var. Tabloya dikkat edilecek olursa, 1900'lerin ortalarına kadar İngiliz sömürgeci olan Hindistan ve Hint uygarlığı anılan döneme kadar Batı uygarlığının bir parçası olarak yorumlanmaktadır.

³¹ Samuel Huntington (1991), *Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, London: University of Oklahoma Press

³² J. Galtung (1992), *The Emergence of Conflict Formation*, in K and M. Tahraman (eds), *Restructuring for World Peace: On the Threshold of the Twenty-First Century*, New York: Creshill Press.

³³ Samuel Huntington (1997) *Batı Tektir Ama Evrensel Değildir*, içinde M. Yılmaz (der.) *Medeniyetler Çatışması*, Ankara: Vadi yayınları, s. 111.

³⁴ Samuel Huntington (1996) *The Clash of Civilizations and Remaking of World Order*, New York:

Tablo 1. Uygarlıkların Siyasal Tahakkümü Altındaki Dünya Nüfusunun Dağılımı ve Geleceği İlişkin Tahmini

Uygarlıklar	1990	1920	1971	1990	1995	2010	2025
Batı	44.3	48.1	14.4	14.7	13.1	11.5	10.1
Afrika	0.4	0.7	5.6	8.2	9.5	11.7	14.4
Çin	19.3	17.3	22.8	24.3	24.0	22.3	21.0
Hindu	0.3	0.3	15.2	16.3	16.4	17.1	16.9
İslam	4.2	2.4	13.0	13.4	15.9	17.9	19.2
Japon	3.5	4.1	2.8	2.3	2.2	1.8	1.5
Latin Amer.	3.2	4.6	8.4	9.2	9.3	10.3	9.2
Ortodoks	8.5	13.9	10.0	6.5	6.1	5.4	4.9
Diğerleri	16.3	8.6	5.5	5.1	3.5	2.0	2.8

Kaynak: Huntington, a.g.e., s. 85

**“Onların her şeylerini tahrip ettik, felsefeleri, dinleri, mahvol-
du, artık hiçbir şeye inanmıyorlar, derin bir boşluğa düştüler.
Anarşi ve intihar için olgun bir hale geldiler”³⁵**

Daha önce de belirttiğimiz gibi, kültür ve uygarlık temelli siyasal kavramlaştırmalar yeni değildir. Kapitalizmin bir dünya sistemi oluşundan bu yana, benzeri modeller, zaman zaman yeniden düzenlenerek moda olmuştur. Bunların çoğunluğu, çatışma ve çelişkilerin alan ve sınırlarını uygarlıkların çeperlerinde aramışlardır. Bu gün 21. yüzyılın başında benzeri bir modelleştirme ile karşı karşıyayız.

Dikkat çekici olan, küresel düzeyde, ekonomik ilişkilerin keskin dönüşümlere uğradığı böylesine dinamik bir dönemde, küresel siyasal gelişmelerin kültür, uygarlık gibi kendi içinde dondurulmuş sabit kuramsal araçlarla açıklanmaya çalışılmasıdır. Böylelikle, tarih ve toplumsal-siyasal gelişmeler, soyut uygarlık ölçütü ile dondurulurken, uluslar, toplumsal sınıflar arası ideolojik ve toplumsal-ekonomik çatışmalar tarihsel olarak yok sayılmaktadır.

İkinci olarak, uygarlıkların bölgeselleştirilmesi ve sadece ve sadece dinsel belirlemelerle açıklanması, aynı uygarlık kategorisi içinde yer alan yönetim biçimleri, toplumsal gelişmişlik düzeyleri, siyasal kültürleri farklı topluluklar arasındaki bu belirgin farklılıkların göz ardı edilmesi, aynı kültürel-tarihsel geçmişten beslenen ve fakat aralarında çatışma olan aynı beşeri coğrafyada yer alan uluslar (devletler) arasındaki çatışmaların nedenlerini göz ardı etme sonucunu doğurur.

Bir diğer nokta, çatışma kavramının tıpkı uygarlık kavramlaştırması gibi içi boş, soyut bir kurgudan ibaret oluşudur³⁶. Uygarlıklar neden çatışırlar? Huntington'un paradigmasında tanımlandığı biçimiyle uygarlıklar ne zaman ve hangi koşullarda karşı karşıya gelirler? Bu soruların yanıtlarını, bu paradigmadaki bulmak zordur. Dikkatle irdelenecek olursa, aslında, çatışma olarak tanımlanan, sıcak çatışma, savaş halinden başka bir şey değildir. Bu çatışmaların sonucunda, anlaşma, uzlaşma değil, tek taraflı galibiyet söz konusudur³⁷. Anlaşılan o ki, İbn Haldun'un eleştirdiği ve bu gün hala ba-

³⁵ Huntington, a.g.e., s. 84.

³⁶ Louis Massignon (1963) "About Biruni" in Jacques Waardenburg, "Batının aynasında İslam" (ed), La Hay: Munton and co, 1963 aktaran, E.Said, Oryantalizm: Emperyalizm Keşif Kolu, İstanbul: Pınar Yayınları, s. 421-422.

³⁷ Kemal Karpat bu durumu, "soyut uygarlıklar çatışmaz" biçiminde ifade etmektedir, www.dunyadanbihaber.netfirms.com, 17.08.2005

tılı aydınlanma geleneğinin takipçisi hatırı sayılır bir gruba hakim olan, gerçekçilik ve ampirizmle desteklenmemiş katıksız rasyonalizminle karşı karşıyayız. Toplumsal-tarihsel gerçeklikle hiç bağlantı kurulmadan, salt zihinde üretilen kavramlar ve paradigmaların, varolan olguların arkasında yatan gerçek nedenleri açıklamaktan ziyade, belirli bir toplumsal grup ve onların çıkarların gözetilen siyasal iktidarının meşruiyetini sağlamak adına ideolojik işlev görürler. Medeniyetler çatışması paradigmasını da bu bağlam içerisinde ele alıp değerlendirmek gerekir.

Üçüncüsü, son dönemlerde yükselen uluslar arası şiddet, medeniyetler çatışması tezini doğrulayıcı, ampirik olgular olarak sunulur. Bu bağlamda, siyasal şiddet, terör ve akıldışlığı geri kültürlerin ürettiği iddiası ile, İslam-Arap uygarlığı arasında bağlantı kurulmaya çalışılır. Bu türden yeni-barbarlık tezleri, siyasal şiddetin hangi çıkarlar tarafından beslendiği ve şiddetin içinde yeşerip serpildiği tarihsel toplumsal bağlantıları dikkate almak yerine, İslamın özünde şiddeti teşvik eden bir din olduğu argümanına sâ-rılır. Barbarlık ya da şiddet kullanımının artışı 20. yüzyılın bir gerçeği. Denilebilir ki yüzyılın başından bu yana yaşanan seküler gerileme ile at başı giden bir olgu.

Barbarlık ve ya şiddet kullanımının haklılığı için çoğu zaman din bir araç olarak kullanılmıştır. 1950'lerde Fransızların Cezayir'de isyanı bastırma politikasında işledikleri barbarlıkların öncülüğünü yapan Fransız subaylarından biri de, "Gerçek savaş yoktur, din savaşları vardır" diye yazmıştır³⁸.

Modern çağda barbarlığın iki önemli sebebi var. Birisi, toplumların üyeleri arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallar ve ahlaki davranışlar sisteminin aksaması ve çökmesi. İkincisi ise, beğenin ya da beğenmeyin, aydınlanma projesi diyebileceğimiz politik projenin, bir başka deyişle ulus devlet projesinde dile getirilen, yaşam hakkı, eşitlik, özgürlük, kardeşlik arayışına bağlılığını ilan etmiş hukuksal düzenlemeler bütünü olarak devlet kurumlarında somutlaşmış olan evrensel sistemin bozulması.

Daha da açacak olursak, neo-liberal saldırılar sonucu altı oyulan geleneksel denetim araçları ortadan kalktığında, zayıfladığında ya da toplumlar alternatif bir siyasal projeden yoksun bırakıldığında neler olacağını kanıtıdır bu gün yaşanan barbarlık. Dolayısıyla tüm yerkürede gözlemlediğimiz, barbalk, işkence, şiddet çift taraflı bir çöküşe yanıtır. Hobbescu anlamda, anarşiye sürüklenmeye karşı tetikte duran etkili ve işlerlikli devletin temsil ettiği siyasal düzenin çöküşü ve dünyanın büyük bölümündeki eski toplumsal ilişkilerin çerçevelerinin yıkılışına yanıtır.

Dünya kapitalist sisteminin çeperlerindeki siyasal ve toplumsal düzenin şiddetle çöküşünü, gelişmiş toplumlardaki daha yavaş çöküş izlemektedir. Ve her iki bölge de, eylemde onları yönlendirecek hiçbir klavuzları olmayan insanlar – Ibn Haldun'un kavramlaştırmasıyla, asabiye (kolektif aksiyon)lerini yitirmiş toplumsal gruplar – berbat şeyler yapıyorlar. Bütün bu hallerden daha da vahim olanı belki de Hobsbawm'ın dediği gibi, insanca davranmamaya alışmamızdır: "Hoş görülemez olan şeylere hoş görüyle bakmayı öğrenmiş durumdayız"³⁹.

³⁸ Amerikan ekonomisinin son yıllarda içinde bulunduğu durgunluğa karşı, Çin ve Rus ekonomilerinin gerek ulusal gelirdeki büyüme, gerekse cari işlemler fazlası itibarıyla dünyadaki ekonomiler arasında ilk iki sırayı almaları dikkat çekicidir. A.B.D, pek çok iktisatçının hem fikir olduğu gibi, şu anda sadece askeri açıdan dünyanın üstün gücü. Ve herkes bilir ki güçler dengesi kazanabileceği alanlara oynar. A.B.D.'de askeri çözümler yeğliyor. Bkz. Noam Chomsky ile söyleşi, Radikal Gazetesi, 17.02.2002. Chomsky'nin bu değerlendirmesinden birkaç yıl sonra, bu çalışmanın hazırlandığı tarihlerde, Çin ile Rusya arasında Pasifik Okyanusu'nda ortak yürütülen askeri tatbikatın, Amerika ile bu iki ülke arasında gerginliğe neden olduğu haberleri yer almaya başladı. Bkz. Birgün Gazetesi, 21.08.2005

³⁹ Walter Laqueur (1977), Guerilla: A Historical and Critical Study, London, aktaran, Eric Hobsbawm (2001), Tarih Üzerine, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, s. 398.

Uygurluk – Huntington'un değil Ibn Haldun'un tanımladığı anlamda -, barbarlığa doğru hızla ilerliyor. Ve bu koşullarda Huntington'un bize salık verdiği, toplumların iç-sel siyasal ve iktisadi ilişkilerini, toplumsal sınıflar arası çatışmaları, uluslar arası düzeyde burjuvazinin kendi fraksiyonları – özellikle de uluslar arası büyük tekeller arası mücadeleyi- arası çatışmaları görmezden gelip, 21. yüzyıl başında yaşananları dinler arası çatışmalarla açıklamamızdır.

Bunun için, üniversitelerimizde stratejik araştırma merkezleri kurup, jeo-strateji uzmanları yetiştirmeliyiz. Huntington, Brezinski ve Fukuyama'yı parasal olarak destekleyenlerin düzenlediği, ulusal-uluslar arası kongre, toplantı ve sempozyumlara önceden belirlenmiş konularda – ki bu günlerde yoğunluk Avrasya üzerine – bilimsel çalışmalar yapmalıyız. Bizden sonraki kuşakların öte dünyada cenneti hak edebilmek bu dünyada kuracakları cehennemini nerde ve hangi düşünsel sütunlar üzerinde yükseleceğini anlamak için bu günün popüler bilimsel araştırma temalarına bakmak yeterli olacaktır.

Ve kuşkusuz, bu popüler konuları incelemede, siyaset bilimi gereksiz ve yetersiz kalacaktır. Tıpkı 1990'ların başında akademik olarak yükselen değer olan neo-liberal düşüncenin de etkisiyle kamu yönetimi disiplininin itibar yitirmesi gibi, bu gün de uluslar arası ilişkiler siyaset biliminin yerini almak üzere gibi görünüyor. Çünkü, Huntington, tıpkı Fransız subayı gibi, belirli toplumlardaki toplumsal, siyasal ve iktisadi ilişkileri incelemeyi boş verin, çünkü bütün çatışmaların sebebi özünde dinler arası savaştır buyuruyor.

ABSTRACT

There are two aims of this study. The one is to make an assesment on the clash of civilization paradigm of Huntington in comparison with that of Ibn Haldun. On the other hand, important than this, second aim is to represent an alternative methodology to understand the rise of barbarizm around the world and to see reasons lining behind the conflicts both at local and international level. In doing this, the methodology and political philosophy of Ibn Haldun is guided as to formed an alternative to Huntington's paradigm. In this context, it is propesed that, the religious is neither a reason behind world conflict nor a suitable analytical tool to understand this conflicts. However, to clarify both world conflict and rise of barbarism, it is necessary to analyse the class conflicts both at national and international level on the one hand and to question the disintegration of the states at national level on the other.

⁴⁰ Hobsbawm, a.g.e., s. 400